

Аркадзь Несцярэнка

Раздзяляльная лінія прэзідэнта

Дэкрэт №3, як маркер перманентнай дыферэнцыяцыі беларускага грамадства

Уводзіны ў сітуацыю

Дэкрэт Аляксандра Лукашэнкі «Аб папярэджанні сацыяльнага ўтрыманства», які прэзідэнт Беларусі падпісаў 2 красавіка 2015 года, акрэсліў важную тэндэнцыю, характэрную для беларускага грамадства ў апошнія гады. Гаворка ідзе пра ўзмацненне аўтаноміі трох ключавых супольнасцяў сучаснага беларускага грамадства: першая супольнасць – кіраўнікі нацыянальнага маштабу, на чале з прэзідэнтам. Сюды можна аднесці ўрад, Адміністрацыю прэзідэнта, цэнтральныя апараты сілавых структураў. У суме гэтая супольнасць можа складаць да 10 тысяч чалавек. Ацэнка бярэцца максімальная, зыходзячы з шэрагу неафіцыйных звестак, што толькі апарат Аператыўна-аналітычнага цэнтру пры прэзідэнце Беларусі складае каля 1 тысячы чалавек. Другая супольнасць – рэгіянальныя эліты. Сюды можна аднесці кіраўнікоў абласных і раённых выканаўчых камітэтаў, начальнікаў сілавога апарату рэгіянальнага ўзроўню. Зыходзячы з максімальных ацэнак, улічваючы што ў краіне 118 раёнаў, велічыню другой супольнасці можна ацаніць каля 100 тысяч чалавек. Трэцяя супольнасць, якая імкнецца да аўтаноміі і змяншае залежнасць ад першых двух – гэта грамадзяне Беларусі, чый штомесячны даход не перавышае BYR 1000 рублёў або USD 500. Адзначым, што па дадзеных на жнівень 2017 года, сярэдняя зарплата ў краіне складае BYR 844. Колькасць чальцоў дадзенай супольнасці пазначыць вельмі складана, груба кажучы, гэта пераважная большасць насельніцтва Беларусі. Эканамічна актыўнага насельніцтва ў краіне парадку 4,5 млн чалавек; каля 1 млн эканамічна актыўных беларусаў працуюць за межамі краіны; акрамя таго, у Беларусі каля 650 млн працоўных пенсіянераў (дадзеныя Нацыянальнага статыстычнага камітэту па стане на пачатак 2016 года). Прыведзеныя намі лічбы даюць каля 6 млн чалавек з якіх можна адняць 2 млн – гэта жыхары Менску (дапусцім, што сумарны даход усіх жыхароў складае больш за BYR 1000 у месяц). Такім чынам,

каля 4 млн эканамічна актыўных і патэнцыйна эканамічна актыўных (тых, хто не працуе ў дадзены момант) беларусаў ва ўзросце ад 15 да 64 гадоў можна аднесці да нашай 3 супольнасці, якая імкнецца зменшыць сваю залежнасць ад першых двух.

Дзеля справядлівасці, можна пазначыць і чацвёртую супольнасць, аб аўтаномнасці і ізаляванасці якой, шматлікія эксперты кажуць не адзін год. Гаворка ідзе пра беларускую апазіцыю, тут важна падкрэсліць, што ў рамках гэтага тэксту мы маем на ўвазе толькі лідараў беларускае апазіцыі і актывістаў, якія прафесійна займаюцца грамадска-палітычнай працай. Колькасць дадзенай супольнасці не перавышае 1 тысячы чалавек і для яе характэрная вельмі нізкая сацыяльная мабільнасць праз адсутнасць сацыяльных ліфтаў і механізмаў, якія б забяспечвалі перамяшчэнне лідараў апазіцыі ў рамках іншых сацыяльна-грамадскіх прастораў (social field). Дадзеная сітуацыя вядзе да інерцыі і правакуе застоў у акрэсленай супольнасці, да прыкладу, лідар партыі АГП Анатоль Лебедзька кіруе структурай ужо 17 гадоў. У рамках гэтага тэксту гэтая супольнасць выносіцца за дужкі бо для яе характэрная высокая аўтаномія і слабая ступень уплыву на нацыянальныя эліты, уплыў на рэгіянальныя эліты і пераважную большасць насельніцтва залежыць ад бягучага палітычнага парадку дня і можа мець узровень вышэй сярэдняга, разам з тым, агульная дынаміка ўплыву супольнасці №4 застаецца не высокаю, у сілу пазначаных вышэй прычынаў.

Тэндэнцыі, акрэсленыя намі вышэй, а менавіта, размежаванне змадэляваных супольнасцяў – працэс вельмі павольны, пачатак якога быў пакладзены каскаднымі дэвальвацыямі нацыянальнай валюты ў 2011 годзе. Да 2013 году адбываецца павелічэнне разрыву паміж працай дзяржаўных інстытутаў, асабістымі жыццёвым стратэгіямі грамадзянаў і працай беларускіх апазіцыйных структураў. Як вынік – сацыяльная атамізацыя ў грамадстве ўзмацняецца.

Прэзідэнцкі Дэкрэт №3, які быў вынесены намі ў загаловак, стаў каталізатарам, які найбольш ярка акрэсліў межы існых аўтаномій ключавых супольнасцяў краіны. Ініцыятыва афіцыйнага Менску (супольнасць №1) выклікала рэзка негатыўную рэакцыю супольнасці №3, у сваю чаргу рэгіянальныя ўлады апынуліся паралізаванымі (супольнасць №2). У цяперашні час стратэгія Адміністрацыі прэзідэнта і асабіста Аляксандра Лукашэнкі палягае на тым, каб перакласці сімвалічны ўзровень адказнасці за выкананне Дэкрэту №3 з супольнасці №1 на супольнасць №2. Самая масавая супольнасць краіны, то бок пераважная большасць беларусаў, у цяперашні час, знаходзіцца ў стане «спакою», бо Дэкрэт афіцыйна не дзейнічае.

Чаму Дэкрэт №3 такі істотны, таму што ён паказвае межы ўплыву афіцыйных органаў улады на жыццёвыя стратэгіі беларусаў. Больш за 20 гадоў аўтарытарнага кіравання Аляксандра Лукашэнкі справакавалі працэсы атамізацыі грамадства. Спробы змены дадзенай сітуацыі на ўзроўні карэкцыі стратэгіяў паводзінаў (behavioral strategies) звычайных грамадзянаў (спробы афіцыйнага Менску прымусіць працаваць афіцыйна беспрацоўных і г. д.) будуць весці да крызісаў у грамадстве. Пры адсутнасці дэмакратычных пераменаў, якія прывялі б да транзіту ўлады Аляксандра Лукашэнкі і правядзенню свабодных выбараў, аўтаномія паміж супольнасцямі будзе ўзмацняцца. У сярэднетэрміновай перспектыве дадзеныя працэсы не ўяўляюць пагрозу бяспецы або суверэнітэту краіны. Аднак чым глыбей будзе праходзіць лакальная аўтаномія кожнай супольнасці, тым мацней будзе крызісная сітуацыя па выхадзе з гэтага стану і тым складаней будзе дасягнуць стану нацыянальнага адзінства ў перспектыве.

Ключавыя перыяды, якія разглядаюцца ў працы: 2013, 2015 і 2017 гады.

Рабочая гіпотэза дадзенага тэксту палягае на зніжэнні ўзаемазалежнасці паміж пераважнай большасць насельніцтва Беларусі, нацыянальнымі і рэгіянальнымі элітамі і ўзмацненнем аўтаноміі паміж пазначанымі сацыяльнымі групамі.

Спробы рэзкай змены сітуацыі і ўплыву мясцовых органаў улады і афіцыйнага Менску на паўсядзённае жыццё беларусаў будуць правакаваць сацыяльна-палітычныя крызісы. Пераадоленне бягучай тэндэнцыі магчымае з дапамогай змены існай грамадска-палітычнай парадыгмы. Пазначым таксама, што дадзеная сітуацыя з'яўляецца следствам развіцця грамадства ў аўтарытарным ключы з 1996 года.

Прагноз: варта чакаць яшчэ большай атамізацыі беларускага грамадства. Узмацніць ангажаванасць грамадзянаў у сацыяльна-палітычны парадак дня можа толькі ўлада, але ў тым выпадку, калі будзе працягнутая палітыка канфіскацыі даходаў насельніцтва (рэзкае павелічэнне цэнаў, увядзенне неппулярных падаткаў). Пры гэтым адказнасць за рэалізацыю такой палітыкі будзе перакладацца на мясцовыя органы ўлады.

2013: год у якім нічога не адбылося

2013 год цікавы тым, што, з аднаго боку, гэта посткрызісны год, у параўнанні з фінансавым крызісам 2011 года (толькі за 9 месяцаў 2011-га дэвальвацыя нацыянальнай валюты склала 189%). 2012 год быў годам адыходжання ад поствыбарчых шокаў (выбары прэзідэнта Беларусі адбыліся 19 снежня 2010 года і мелі катастрафічныя наступствы не толькі для фінансавага сектару, але і для ўсяго сацыяльна-палітычнага поля краіны). Вяртаючыся да 2013 году, пачынаючы з гэтага перыяду электаральны рэйтынг і рэйтынг даверу да прэзідэнта фіксуецца на ўзроўні 30-40%, што вынікае з апытанняў НІСЭПД.

Аналітыкі Незалежнага інстытуту сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў у 2013 годзе адзначалі, што рэсурс грамадскага даверу да Аляксандра Лукашэнкі не вычарпаны.

За другі квартал 2013 года ўзровень даверу прэзідэнту практычна не змяніўся: у 2013 годзе яму давяралі 46.7%, а не давяралі 36.6% (у чэрвені 2013 было 48.9% vs. 40.6%), электаральны рэйтынг у 2013 годзе вагаўся: калі ў сакавіку 2013 года на новых прэзідэнцкіх выбарах за Лукашэнку гатовыя былі б прагаласаваць 33.4%, у чэрвені 2013 – 37.3%, то ў верасні 2013 – 42.6% (па адкрытым пытанні).

Як адзначалі аналітыкі НІСЭПД, прычыны ўстойлівасці рэйтынгу Лукашэнкі былі разнастайнымі і не былі зведзеныя толькі да татальнага кантролю над грамадствам. Гэта і ўмелае «перакладанне адказнасці» за розныя памылкі і правалы ў палітыцы і эканоміцы на іншых (напрыклад, ураду ў верасні 2013 года давяралі 38.3%, а не давяралі 45.9%).

Дадамо, што працэс перманентнага перакладання адказнасці, у тым ліку і на рэгіянальныя эліты за правалы сацыяльна-эканамічнай палітыкі працягваецца да цяперашняга часу. У тым ліку і праз перанос адказнасці з узроўню афіцыйнага Менску на рэгіянальныя эліты ў рэалізацыі Дэкрэту №3.

Зафіксуем, для далейшага параўнання, узровень даверу прэзідэнту на ўзроўні 46%. Гэтыя дадзеныя нам спатрэбяцца для аналізу эфектаў ад увядзення і спробы рэалізацыі прэзідэнцкага Дэкрэту №3. Асобна тут зафіксуем адмоўны рэйтынг Лукашэнкі ў верасні 2013 года. Паводле дадзеных НІСЭПД перакананых праціўнікаў прэзідэнта, тых хто лічыў, што «трэба падтрымліваць каго заўгодна, але толькі не Лукашэнку» было 9,7%.

Адзначым таксама эфекты 2013 года для асобных супольнасцяў, якія былі пазначаныя намі ва ўводзінах да дадзенага тэксту.

Супольнасць №2, рэгіянальныя эліты. У 2013 годзе ўзровень даверу да рэгіянальнай улады знаходзіцца ў крытычным стане для Менску. Гэта азначае, што давер да кіраўнікоў на ўзроўні райвыканкамаў практычна адсутнічае. Практыка, калі людзі збіраюць калектыўныя звароты ў Адміністрацыю прэзідэнта, для таго каб вырашыць лакальную праблему (асфальтаванне вуліцы ці добраўпарадкаванне пад'езда), набывае ўсё больш масавы характар.

На пытанне «Як Вы расцанілі б людзей, якія знаходзяцца зараз ва ўладзе?» 44,4% адказалі, што гэта людзі, якія клапоцяцца толькі аб сваім матэрыяльным дабрабыце і кар'еры (тут і далей дадзеныя нацыянальных сацапытанняў НІСЭПД у перыяд са жніўня па кастрычнік 2013 г.). Толькі 13,4% адказалі, што гэта добрая каманда палітыкаў, якая вядзе краіну правільным курсам. Неабходна рабіць зніжку на тое, што НІСЭПД праводзіў нацыянальныя сацапытанні. Калі б падобнае пытанне было бы зададзенае на рэгіянальным узроўні (раён ці вобласць), па нашых ацэнак, узровень даверу да мясцовых чыноўнікаў не перавысіў бы 5-7% з боку мясцовага насельніцтва.

На працягу 2013 года Адміністрацыя прэзідэнта спрабавала вырашыць гэтую праблему. Была абвешчана і праведзена праграма мадэрнізацыі структуры дзяржапарату. Згодна з праектам рэформы колькасць наменклатурных работнікаў павінна была скараціцца на 30%. У большасці выпадкаў скарачэння закранулі супрацоўнікаў пенсійнага ўзросту і дзяржслужачых ніжэйшага звяна. Няздольнасць правесці адміністрацыйную рэформу паказала паслабленне пазіцыяў прэзідэнта; а таксама тое, што Менск кантралюе рэгіёны на ўзроўні фігур, але не на ўзроўні ўсёй сістэмы кіравання.

Галоўнай тэндэнцыяй наменклатурнай палітыкі 2013 года стала больш актыўная ратацыя старшын райвыканкамаў. Дадзеная тактыка дазволіла абнуліць памылкі мінулай выканаўчай улады і атрымаць новы, часовы крэдыт даверу з боку мясцовага насельніцтва напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў.

Кратка пазначым таксама супольнасць №4, якая была вынесена за дужкі дадзенага тэксту, ад-

нак стан апазіцыі ў 2013 годзе дазваляе зразумець, чаму ў 2017 мы не будзем канцэнтравана на эфектах уплыву дадзенай супольнасці. Да канца 2013 года рэйтынг даверу апазіцыі склаў 15,3%. Як і ў выпадку з даверам да рэгіянальнай улады варта ўлічваць, што гэта дадзеныя нацыянальнага сацыялагічнага апытання. У большасці рэгіёнаў, насельніцтва якіх ніжэй за 100 тысяч чалавек узровень даверу да апазіцыі, па нашых ацэнках, быў роўны ўзроўню даверу да ўлады і не перавышаў 5-7%.

Галоўным вынікам 2013 года для апазіцыі стаў сыход з рэгіёнаў і моцнае звужэнне геаграфіі сваёй дзейнасці. Акрамя Менску ў сферу дэклараванай дзейнасці апазіцыі траплялі абласныя цэнтры і гарады з насельніцтвам больш за 100 тыс чалавек.

На лакальным узроўні праблема кадравага голаду стала яшчэ больш вострай, чымся для ўладаў. Для масавага рэкрутыngu ў свае шэрагі апазіцыя нічога не прапаноўвала жыхарам рэгіёнаў. Адсутнасць у рэгіёнах апазіцыйных лідараў меркаванняў паставіла пад пытанне эфектыўнасць сістэмнай работы на месцах. Фактычна для рэтрансляцыі сваіх ідэй лідары апазіцыі вымушаныя былі самі ездзіць па рэгіёнах. Аднак вельмі нізкая перыядычнасць звяла да нуля пазітыўны сэнс візітаў у рэгіёны лідараў беларускай апазіцыі.

Асабістыя жыццёвыя стратэгіі. Галоўнай стратэгіяй 2013 года для жыхароў гарадоў становіцца ідэя працоўнай ці поўнай міграцыі. Каля 39,8% хацелі б з'ехаць на пастаяннае месца жыхарства ў іншую краіну, калі б у іх была такая магчымасць. Сярод апытаных ва ўзросце ад 18 да 29 гадоў эміграцыйны патэнцыял узрасце да 65,2%. 25,8% насельніцтва ў краіне маюць хаця б аднаго чальца сям'і, які працуе за мяжой.

Што да жыхароў сельскіх рэгіёнаў, то галоўным выпрабаваннем у 2013 годзе для іх стала праблема эпідэміі афрыканскай чумы свіней. У шэрагу рэгіёнаў мясцовыя ўлады ўвялі поўную забарону на ўтрыманне свіней. У адказ на гэта, замест сацыяльных пратэстаў сельскія жыхары вярнуліся да «партызанскіх» практыкаў. Свінні хаваліся, перавозіліся з адной вёскі ў іншую і г.д. На наш погляд дадзеная сітуацыя найбольш ярка паказвае сітуацыю ўзаемаадносін ўлада-насельніцтва.

2015: выбары і Дэкрэт №3

Дэкрэт аб дармаедах Лукашэнка падпісаў 2 красавіка 2015 г. Апытанне НІСЭПД, якое было праведзенае праз два месяцы, зафіксавала вельмі стрыманыя пазітыўныя ацэнкі дадзенага дакументу: станоўча – 34%, адмоўна – 36%, аб'якава – 28% і не змаглі вызначыцца з адказам – 2%.

Дадзеныя вынікі маюць прынцыповае значэнне ў кантэксце гэтага даследавання бо дазваляюць атрымаць больш справядлівую ацэнку даверу да прэзідэнта, якая карэлюе з ацэнкамі канкрэтных палітычных крокаў. Відавочна, што вынікі прэзідэнцкіх выбараў, а менавіта дадзеная кампанія была галоўнай у 2015 годзе, не могуць разглядацца ў якасці індикатара даверу да кіраўніка дзяржавы, бо выбары ў Беларусі не з'яўляюцца сацыялагічных зрэзам грамадскага меркавання.

Напярэдадні выбараў НІСЭПД дае нам таксама і рэйтынг даверу і ня даверу да прэзідэнта: 47% давяраюць прэзідэнту, а 37.1% не. Чаму мы лічым, што ў рамках дадзенай працы індикатар даверу 47% варта вынесці за дужкі? Таму што ў перыяд выбарчай кампаніі традыцыйна праз медыі ідзе накручванне электаральнага падтрымання, якое не падмацоўваецца рэальнымі стратэгіямі паводзінаў, а менавіта, акцэптацыяй канкрэтных палітычных рашэнняў. **На наш погляд больш карэктна ў якасці даверу да кіраўніка дзяржавы разглядаць станоўчую ацэнку Дэкрэту №3 на ўзроўні 34% і інтэрпрэтаваць дадзены індикатар як узровень даверу да прэзідэнта. У параўнанні з 2013 годам маем зніжэнне з 46% да 34%.** Разам з тым, мы зафіксуем і паказнік НІСЭПД пра давер, каб адлюстравалі, якія эфекты афіцыйнаму Менску прынесла вясна 2017 года. Падрабязней гл. графіку.

У цэлым, як мы ўжо пазначылі, прэзідэнцкія выбары сталі галоўнай палітычнаю падзеяй у 2015 годзе і важна адзначыць, што, нягледзячы на «перамогу» дзеючага прэзідэнта (перамога ўзятая ў двукоссі, бо існуюць шматлікія інсайдэрскія дадзеныя аб тым, што дэ-факта галасы выбарнікаў не падлічваюцца на выбарчых участках у Беларусі), працэсы атамізацыі, якія былі характэрныя для 2013 года, працягваліся і ў 2015-м.

Практычна ўсе аналітычныя групы «па гарачых слядах» апублікавалі свае рэакцыі, ацэнкі і вынікі палітычнай кампаніі выбары-2015. Большая частка ацэнак зводзілася да трох высноваў: 1) белару-

ская апазіцыя, якая была сфармаваная ў 1996 годзе рэзка звужала поле свайго ўплыву і эфектыўнасць працы ўнутры краіны; 2) каманда Таццяны Караткевіч, якая прэтэндавала на «новую палітычную беларускую апазіцыю» не атрымала адпаведнага сімвалічнага дазволу з боку Адміністрацыі прэзідэнта (вынік кампаніі Караткевіч 4,4% відавочна недастатковы для заяўкі на лідарства ўнутры апазіцыйнага поля); 3) найбольш важная выснова, якая не была агучаная наўпрост, але ўскосна прагучала ў ацэнках: афіцыйны Менск пачынае губляць кантроль над сітуацыяй у краіне. Тут гаворка ідзе не пра наўпроставую страту кіравання на ўзроўні вертыкалі ўлады і мясцовых адміністрацыяў, а пра няздольнасць кардынальна змяніць трэнд збяднення беларускага грамадства і як вынік – кіруючыя эліты не змаглі збіць рост незадаволенасці палітыкай уладаў з боку насельніцтва. Апошні рэсурс, які застаецца ў Адміністрацыі прэзідэнта і асабіста ў Аляксандра Лукашэнкі – гэта рэпрэсіі.

Беларускі інстытут стратэгічных даследаванняў (BISS) прыйшоў да высновы, што пасля 11 кастрычніка 2015-га афіцыйны Менск можа не кааптаваць контрэліты, аргументуючы гэта тым, што контрэліт па сутнасці не існуе (да 5% у альтэрнатыўных кандыдатаў – гэта занадта нізкі вынік, каб гаварыць аб прадстаўніцтве якой кольвек уплывовай групы).

Калі вынесці за дужкі разборкі ўнутры апазіцыйнага поля, спрэчкі з нагоды (адсутнасці) палітычнай будучыні Таццяны Караткевіч і разнастайныя прагнозы, датычныя будучыні беларускай эканомікі, сайт экспертнай супольнасці «Наше мнение» ахарактарызаваў выніковы эфект ад выбараў-2015 так: дэвальвацыя інстытуту прэзідэнцкай улады. «Кошт прэзідэнцкага крэсла істотна знізіўся ў параўнанні з 2010, 2006 і 2001 гадамі. Магчыма, гэта і ёсць асноўны вынік палітычнага сезону».

Дазволім сабе тут прывесці пашыраную цытату бліц-аналізу вынікаў выбараў 2015 года: «Чаму, уласна кажучы, прэзідэнцкі пост дэвальваваўся? Па-першае, таму, што абясцэніліся беларускія актывы, якія ўлада кантралявала ўсе гэтыя гады. Па-другое, таму, што скарацілася рэнта, якую можна размяркоўваць праз цэнтральны апарат. Лукашэнку быццам няма альтэрнатывы і падаецца ён тут усім камандуе. Пры гэтым ён амаль нічым ужо не кіруе – ні курсам рубля, ні коштамі, ні ростам дабрабыту грамадзянаў. Ён нават перад выбарамі не ў стане стварыць бачнасць сацыяльнага дабрабыту. Па-трэцяе, змянілася сама рэгіянальная сітуацыя. Палітычныя сістэмы, якія ўзніклі на абломках СССР, перажываюць сур'ёзны крызіс, які розным чынам адбіваецца ў Расеі, Украіне, Казахстане і, зразумела, у Беларусі».

Гл: <http://nmnby.eu/news/express/5898.html>

Дадзеная пашыраная цытата прыведзена для таго, каб паказаць, ацэнкі аб «адарванасці» цэнтральнай улады ад рэгіёнаў і насельніцтва, не з'яўляюцца фантамам, а пацвярджаюцца эмпірычнымі назіраннямі іншых экспертаў.

Да канца 2015 года эканамічная, сацыяльна-культурная і нават палітычная сітуацыя ўнутры Беларусі пачынае даволі выразна рыфмавацца з сітуацыяй у СССР сярэдзіны 80-х (невypadковыя шматлікія адсылкі да палітычнай волі). Дэвальвацыя ўлады, якую мы назіраем, у тым ліку і ў цяперашні час, звязаная нават не столькі са стратай кіравання (не будзем недаацэньваць запас сілавога кантролю ўлады), колькі з разуменнем, што сістэма ўлады ўзору 1994-2015 у прынцыпе сябе вычарпала, і ў сярэднетэрміновай перспектыве яна або самаліквідуецца праз рэформы, або з дапамогай унутраных ці знешніх актараў.

Уласна падзеі 2017 года паказалі, што сістэма хаатычна спрабуе змагацца якраз са самазнішчэннем, якое адбываецца праз рэформы, якія ініцыюе прэзідэнт Лукашэнка. Яго асабістая ініцыятыва працаўладкаваць усіх беспрацоўных (а тых хто працуе ў шэрай сферы, прымусіць плаціць падаткі), прывяла да адваротнага эфекту. Упершыню з пачатку 90-х геаграфія пратэстаў у Беларусі пашырылася на рэгіёны. Больш за тое, менавіта рэгіёны, якія шмат у чым да гэтага існавалі ў аўтаномным рэжыме адарванасці ад палітычнага жыцця, змянілі палітычны парадак дня і сталі драйверамі тых працэсаў, якія атрымалі назву «Беларуская вясна-2017».

2017: Беларуская вясна

У сакавіку 2017 «Беларускай аналітычнай майстэрняй» Андрэя Вардамацкага было праведзенае нацыянальнае апытанне з нагоды стаўлення да Декрета №3. У выніку, больш за палову рэспандэнтаў выказаліся за тое, што заканадаўчая ініцыятыва павінна быць адменена. Дадзеныя апытання былі наступнымі: Гэта была памылка, дэкрэт павінен быць адменены 53,6%, ідэя дэкрэту добрая, але яго трэба выправіць 31,9%, гэта добры ўказ 6,5%, ніколі не чулі пра гэта / я занадта мала ведаю пра гэтым, каб скласці сваё меркаванне 1,9%, складана сказаць 5,2%, няма адказу 0,8%.

Важна адзначыць, што тэндэнцыю зніжэння падтрымання палітыкі прэзідэнта, якую мы назіраем з 2013 года, да цяперашняга часу ўжо можна назваць устойлівым трэндам. Яшчэ раз параўнаем дадзеныя нацыянальных апытанняў, якія ілюструюць давер да прэзідэнцкіх законапраектаў і асабіста да Лукашэнкі.

Узровень даверу да прэзідэнта: 2013 год – 46%, 2015 года – 34% (47%), 2017 год – 31,9%. Як і ў выпадку 2015 года, стаўленне да Дэкрэту №3 мы інтэрпрэтуем, як індыкатар даверу да кіраўніка краіны. Тут важна таксама адзначыць рост негатыўнага стаўлення да прэзідэнта (53,6%), гэта значыць адмоўнае стаўленне значна перавышае ўзровень даверу. Акрамя таго, у параўнанні з 2013 годам, калі адмоўны рэйтынг прэзідэнта быў на ўзроўні 10% (9,7%), у 2017 годзе праціўнікаў палітыкі Лукашэнкі была большасць. Іншымі словамі, мы фіксуем прынцыповыя змены грамадскіх настрояў у краіне. Дзеля справядлівасці варта дадаць, што дадзеныя змены настрояў пакуль не канвертуюцца ў палітычныя змены ў сілу асаблівасці палітычнага асяроддзя ў Беларусі. У кароткатэрміновай перспектыве дадзеная канвертацыя не ўяўляецца магчымай, аднак у сярэднетэрміновай перспектыве, змены грамадскіх настрояў будуць аказваць негатыўны ўплыў на рэалізацыю ўнутранага палітычнага парадку дня.

Вяртаючыся да падзеяў лютага-сакавіка 2017 года, афіцыйны Менск зрабіў высновы з «Беларускай вясны», рэалізацыя Дэкрэту №3 была замарожаная, а сам праект быў адпраўлены на дапрацоўванне. У другой палове года была анансаваная новая рэдакцыя Дэкрэту №3, аднак сам праект дакументу ўсё яшчэ не апублікаваны.

Калі глядзець на Дэкрэт №3 з невялікай перспектывы, ён вярнуў у штодзённасць слова «справядлівасць». Гэта ключавое слова, якім карысталіся і аналітыкі, і ўдзельнікі пратэстных акцыяў. Дарэчы, самыя акцыі «Беларускай вясны», з мітынгаў супраць Дэкрэту №3, вельмі хутка трансфармаваліся ў народныя сходы супраць палітыкі Лукашэнкі.

Практычна ўсе ацэнкі бягучай пратэставай актыўнасці былі падзеленыя на два блокі. Першы: прычыны ўласна пратэстаў супраць Дэкрэту №3, а таксама прычыны трансфармацыі пратэставага парадку дня ад адмены «падатку на дармаедства» да патрабаванняў «адстаўкі кіраўніка дзяржавы». Другі блок ацэнак: варыянты рэакцыі ўладаў, падставы для тых ці іншых рашэнняў.

Важна зафіксаваць, што пратэсты вясны 2017 года паказалі разбурэнне электаральнай базы дзеючага прэзідэнта, а таксама поўны параліч ідэалагічнай машыны – як на ўзроўні дзяржапарату, так і на ўзроўні дзяржаўных медыя. У перспектыве, працяг сацыяльна-эканамічнага крызісу ў краіне можа прывесці да парадоксу, калі электаральная большасць прыхільнікаў дзеючай улады апынецца ў адносна эканамічна стабільным Менску. Пры тым, што Менск раней заўсёды паказваў самую высокую апазіцыйную актыўнасць у краіне.

Анонс новай рэдакцыі Дэкрэту №3 падзяліў экспертную супольнасць на тых, хто ўпэўнены, што абноўлены Дэкрэт чакае той жа лёс, што і першае яго выданне, і на тых, хто паставіўся да прэзідэнцкай ініцыятывы даволі сур'ёзна. У першую групу ўвайшлі галоўным чынам эканамісты, у другую – хутчэй, палітычныя аналітыкі. З эканамічнага пункту гледжання эксперты не бачаць перспектываў у прэзідэнцкага праекту, а вось яго палітычныя ацэнкі зусім іншыя. У сярэднетэрміновай перспектыве Дэкрэт №3 можа стаць новым сацыяльным кантактам, які ўлады навязваюць беларусам, а палітычныя эфекты Дэкрэту №3, па шэрагу ацэнак, могуць расцягнуцца на годы.

Мікалай Бураў у тэксце для «Нашаго мнения» адзначыў ідэалагічны складнік прэзідэнцкага Дэкрэту. Аўтар сцвярджае, што законапраект мае мала агульнага з барацьбой з ценявой эканомікай, ды і ў якасці дадатковай крыніцы даходаў у бюджэт – улічваючы ўсе выдаткі на рэалізацыю – мала падыходзіць. «Фактычна, узяты курс на ўзмацненне прыгонніцкіх элементаў і скарачэнне грашовых даходаў беларусаў. Асноўная мэта дэкрэту – прывязаць людзей да нізкааплатай працы на дзяржаўных прадпрыемствах, ліквідаваць любыя спробы самазанятасці або змены прапорцыі

занятых паміж дзяржаўным і прыватным сектарамі, каб захаваць кантроль над асноўнай масай насельніцтва. Зрабіць гэта ва ўмовах эканамічнай рэцэсіі і адсутнасці якіх-небудзь перспектыв у беларускай мадэлі развіцця – задача неймавернай складанасці. Менавіта таму варыяцыі на тэму Дэкрэту №3 стануць неад’емнай часткай дзяржаўнай палітыкі на гады наперад».

Гл: <http://nmnby.eu/news/analytics/6400.html>

Калі перавесці ацэнку Бурава на нашу мадэль, мы ўбачым, што афіцыйны Менск ці ў нашым выпадку, супольнасць №1, у прынцыпе, усведамляе працэсы дыферэнцыяцыі, якія адбываюцца ў грамадстве. Больш за тое, жаданне ўзмацнення кантролю стымулюе стварэнне пасіўных, ізаляваных ад палітычных практыкаў супольнасцяў, якія б замыкаліся на ўласнай аўтаноміі і мінімальнай самадастатковасці.

Дэкрэт №3 застаецца важным ідэалагічным інструментам, з дапамогай якога супольнасць №1 спрабуе захаваць сфармаваны мяжы супольнасцяў і не дапусціць дэфрагментацыі грамадства, распаду маналітнай супольнасці №3 на малыя групы, якія былі б сфармаваныя, у тым ліку, па прынцыпе самазанятасці і асабістай ініцыятывы.

Важна памятаць, што рэалізацыя абноўленага Дэкрэту №3 перакладаецца на мясцовыя органы ўлады, якія не маюць ніякага дачынення да яго стварэння. Такім чынам, паніжаецца канфліктнасць паміж супольнасцямі № 1 і №3. З іншага боку, у грамадскай свядомасці ёсць разуменне, што аўтарам ідэі і заказчыкам Дэкрэту з’яўляецца непасрэдна кіраўнік дзяржавы і непрыманне дадзенай ініцыятывы будзе адбывацца і на рэйтынгі Лукашэнкі, і на рэйтынгіх цэнтральнай і мясцовых органаў улады.

Такім чынам, яшчэ раз зафіксуем, што спроба рэзкага ўплыву або ціску афіцыйнага Менску на стратэгіі паводзінаў пераважнай большасці беларусаў справакавала грамадска-палітычны крызіс, які быў вырашаны тым, што межы ўплыву супольнасцяў, часова вярнуліся ў ранейшыя рамкі. Ціск на супольнасць №3 быў перакладзены на мясцовыя органы ўлады. Пры жаданні цэнтральных уладаў павялічыць кантроль і захаваць мяжы супольнасцяў №2 і №3, абарончая рэакцыя мясцовых органаў улады (супольнасць №2) і пераважнай большасці работнікаў дзяржпрадпрыемстваў, бюджэтнай сферы і сілавога і дзяржапарату ніжэйшага звяна (супольнасць №3) будзе спрыяць узмацненню аўтаноміі дадзеных груп.

У кантэксце дадзенай працы важна адзначыць таксама адносіны афіцыйнага Менску і рэгіёнаў. Знакавай падзеяй ў дадзеным выпадку можна лічыць «Кейс Пянькоўскага», экс-кіраўніка Аршанскага раёну. Выпадак, калі Пянькоўскі не выйшаў на працу, рэакцыя з боку мясцовых сілавікоў, крытыка прэзідэнта і наступная адстаўка кіраўніка Аршанскага райвыканкаму паказалі плаўную страту Менскам поўнага кантролю над сацыяльна-эканамічнай сітуацыяй у рэгіёнах.

Больш падрабязна пра кейс Пянькоўскага гл: <https://news.tut.by/economics/544214.html>

<http://naviny.by/new/20170807/1502100359-snyali-s-dolzности-glavu-orshanskogo-rayispolkoma-k-kotoromu-vryvalis>

Павольная страта Менскам поўнага кантролю над сацыяльна-эканамічнай сітуацыяй у рэгіёнах ускосна пацвярджаецца і масавымі мітынгамі супраць прэзідэнцкага Дэкрэту №3, якія не змаглі спрагназаваць у Адміністрацыі прэзідэнта. Зніжэнне кіравальнасці ў рэгіёнах з’яўляецца вынікам пэўнай стомленасці Лукашэнкі ад пытанняў унутранай палітыкі і адсутнасці канкурэнцыі для абласных элітаў унутры рэгіёнаў.

Гл: <https://www.svaboda.org/a/stamiusia-ad-ulady/28506948.html>

Калі на ўзроўні Менску існуе хоць некаторая празрыстасць у прыняцці рашэнняў, канкурэнцыя спецслужбаў, увага з боку апазіцыі, недзяржаўных медыя і грамадзянскай супольнасці, то нічога падобнага ў правінцыі няма.

Тэарэтычна гэтыя лакуны павінен быў бы закрываць інстытут памочнікаў – галоўных інспектараў у рэгіёнах. Але нават Лукашэнка быў вымушаны прызнаць, што тыя хто фармальна адказваюць за кадравую палітыку ў рэгіёнах, практычна не маюць доступ да першай асобы.

Гл: <http://www.belta.by/president/view/lukashenko-rasskazal-o-predstojaschej-reforme-v-administratsii-prezidenta-224844-2016/>

У выніку на практыцы мясцовае кіраванне замыкаюць на сябе прадстаўнікі рэгіянальнай наменклатуры і сілавых структур. Апошнія характарызуюцца крайняй закрытасцю і непразрыстасцю не толькі для мясцовага насельніцтва, але і для Менску. Адзінае, у чым зацікаўленыя рэгіянальныя эліты ў такой канфігурацыі – гэта выбудаваць асабістыя бізнес-сувязі і максімальна хутка ўзбагаціцца, у тым ліку і за кошт карупцыйных схемаў.

Бягучая рэгіянальная палітыка прывяла да рэзкага зніжэння даверу да мясцовых органаў улады з боку насельніцтва, адсутнасці новых драйвераў эканамічнага развіцця, росту беспрацоўя, а таксама росту карупцыйных схем, у якія ўсё часцей аказваюцца ўцягнутыя дзяржаўныя менеджары раённага ўзроўню.

Гл: <https://news.tut.by/economics/544929.html>

У прынцыпе такое становішча справаў у рэгіёнах не асабліва небяспечна для Менску ў аспекце поўнай страты кіравання – з-за геаграфічнага маштабу краіны. Аднак для мясцовага насельніцтва гэта азначае ўзмацненне эканамічнай дэпрэсіі і ўсё большы разрыў з мясцовымі органамі ўлады. Ўзровень адказнасці мясцовых уладаў перад Менскам можа быць звядзены выключна да фармальнага забеспячэння выбарчых працэдураў (яўка і іншыя паказнікі).

Бягучая сітуацыя ў рэгіёнах вядзе да таго, што абсалютная меншасць у маштабах лакальных супольнасцяў (параўноўваючы памеры супольнасцяў №2 і №3) займаецца арганізацыяй, правядзеннем і агучваннем вынікаў выбарчых працэдур. А той час як пераважная большасць або свядома, або ў сілу іншых прычынаў выключае сябе з палітычнага парадку дня. У камунікацыі на ўзроўні асабістых стратэгіяў мясцовае насельніцтва, хутчэй за ўсё, у сілу нізкага даверу, як правіла ігнаруе мясцовыя органы ўлады і для вырашэння праблемных пытанняў непасрэдна звяртаецца ў Адміністрацыю прэзідэнта.

24 кастрычніка 2017 года пытанні са зваротамі грамадзянаў былі абмеркаваны на нарадзе Лукашэнкі з кіраўніцтвам Адміністрацыі прэзідэнта. Камунікацыйная мадэль, якую адзначыў прэзідэнт, будуюцца па прынцыпе, цытата «нехта напісаў у Адміністрацыю прэзідэнта або на імя прэзідэнта, хтосьці скардзіцца на мясцовыя органы ўлады, а мы (Адміністрацыя прэзідэнта) туды адпраўляем для разгляду гэтыя скаргі і заявы».

Падрабязней: <http://www.belta.by/president/view/lukashenko-otmechaet-problemnye-momenty-s-ispolnitelskoj-distsiplinoj-i-rabotoj-s-obraschenijami-272801-2017/>

Відавочна, што гаворка ідзе пра частковую самаізаляцыю супольнасці №2, як гэта было адзначана вышэй.

2017: сітуацыя канца года

13 кастрычніка на нарадзе ў прэзідэнта з кіраўніцтвам сілавых ведамстваў краіны былі анансаваныя крымінальныя справы (разгледжаныя аператыўна-следчыя матэрыялы ў дачыненні да работы кіраўнікоў рэспубліканскага і мясцовага ўзроўняў, а таксама супрацьпраўных дзеянняў асобных супрацоўнікаў праваахоўных органаў і сілавых структур) супраць шэрагу кіраўнікоў вышэйшага і сярэдняга звяна. Таксама ад працы было адхіленае кіраўніцтва Аператыўна-аналітычнага цэнтру пры прэзідэнце.

Падрабязней: <http://www.belta.by/president/view/do-okonchanija-rassledovaniija-lukashenko-otstranil-ot-dolznostej-vse-rukovodstvo-oats-271243-2017/>

Анансуючы шэраг крымінальных справаў супраць дзяржслужачых вышэйшага і сярэдняга звяна, Аляксандр Лукашэнка не столькі паставіў пад сумнеў кампетэнцыю кіраўніка ААЦ палкоўніка Шпегуна, колькі ўскосна выказаў незадавальненне працай Адміністрацыяй прэзідэнта, якая найпрост адказвае за кадравую палітыку ўнутры прэзідэнцкай вертыкалі. Адзначым, што кіраўніцтва АП было заменена ў 2016 годзе. Таксама Лукашэнка паставіў пад сумнеў кадравыя прызначэння Віктара Лукашэнкі (менавіта старэйшы сын прэзідэнта курыруе працу ААЦ), што таксама пакідае нямала пытанняў аб камунікацыі і даверы ўнутры сям'і Лукашэнкі. Усё гэта сведчыць аб сур'ёзным структурным крызісе ўнутрыпалітычнага кіравання і ставіць пад сумнеў здольнасць прэзідэнта кіраваць краінай у ручным рэжыме ў сярэднетэрміновай перспектыве.

Дадамо таксама, што дадзеная сітуацыя шмат у чым справакаваная самім прэзідэнтам, які ў нейкі

момант адышоў ад прыняцця нестратэгічных рашэнняў і дэлегаваў іх ніжэйшым структурам. Дадзеная сітуацыя назіралася на працягу 2016 – пачатку 2017 гадоў. Ускосна яе эфектамі былі чуткі пра магчымую аперацыі пераемнік і іншае.

У кантэксце нашай мадэлі гэта паказвае крызіс і канфліктнасць паміж 1 і 2 супольнасцямі. Можна меркаваць, што найбольш бесканфліктны, ня крызісны сцэнар развіцця сацыяльна-палітычных падзеяў у краіне, будзе звязаны з замыканнем межаў пазначаных у пачатку работы супольнасцяў. Любыя спробы змены бягучага стану рэчаў будуць сустракаць або рэакцыю на ўзроўні ігнаравання (як было з Дэкрэтам №3, які, у большасці сваёй, беларусы проста адмовіліся выконваць), або на ўзроўні падпарадкавання пасля жорсткага рэпрэсіўнага ціску (не выпадкова крымінальныя справы супраць дзяржаўных менеджараў раённага ўзроўню становяцца агульным месцам і практычна не выклікаюць рэакцыі з боку супольнасці №3).

У бягучай мадэлі самай неабароненай аказваецца самая масавая супольнасць №3, якая пазбаўленая прамой зваротнай сувязі з супольнасцю, якая прымае рашэнні (супольнасць №1) і мае нізкі ўзровень даверу да мясцовых органаў улады. Аднак менавіта ў сілу масавасці, пры высокім узроўні мабілізацыі, супольнасць №3 здольная аказваць ціск на ўсе ўзроўні ўлады, а таксама фармаваць сацыяльна-палітычны парадак дня. Мінусам бягучай сітуацыі з'яўляецца неарганізаванасць дадзеных працэсаў, адсутнасць лідараў меркаванняў і выразна сфармуляванага прадмету дыялогу.

Замест саветаў stakeholder'ам

У пачатку лютага 2017 году адбылася сустрэча Лукашэнкі і галоўнага рэдактара газеты «Народная воля» Іосіфа Сярэдзіча. Бакі абмеркавалі прынцыповае пытанне – магчымасць правядзення круглага стала ў краіне для зняцця грамадска-палітычнай напружанасці. Самая сустрэча паказала зацікаўленасць беларускіх элітаў у працэсе размарожвання існых межаў сімвалічных супольнасцяў і абмеркавання магчымасцяў стварыць хаця б ілюзію грамадскага дыялогу ў краіне.

Рэалізацыі агучаных вышэй планаў па правядзенні круглага стала перашкодзілі пратэсты супраць Дэкрэту №3, фактычна яны цалкам змянілі палітычны парадак дня, замяніўшы тэму «нацыянальнага дыялогу» пытаннем «справядлівасці» бягучай палітыкі афіцыйнага Менску. Эфекты ад дадзенай замены мы ўжо апісалі вышэй.

Разам з тым, улічваючы вопыт пачатку 2017 года і спробы публічнага абмеркавання пытання транзіту ўлады сям'і Лукашэнкі, дадзеная тэма, як прадмет патэнцыйнага абмеркавання, уяўляецца адным з нямногіх варыянтаў неканфліктнага сцэнару па збліжэнні супольнасцяў, апісаных намі ў дадзеным тэксце. Безумоўна, трэба быць рэалістамі і разумець, што добраахвотна сям'я Лукашэнкі не будзе адмаўляцца ад улады ў краіне. Разам з тым, гаворка не ідзе аб найпроставым транзіце ўлады, гаворка ідзе толькі пра допуск контрэлітаў да палітычнага парадку дня. Іншымі словамі, меркаванне контрэлітаў можа быць прынятае ў публічнай прасторы для стварэння больш спрыяльнага эмацыйнага фону ў краіне, для пачатку працэсу разрадкі, які прывядзе да таго, што сутыкненне межаў супольнасцяў не будзе выклікаць крызісную сітуацыю ў Беларусі. Яшчэ раз падкрэслім, гаворка ідзе аб агульнанацыянальным дыялогу з удзелам прэзідэнта і контрэлітаў. Сам па сабе такі фармат не вырашае праблему адсутнасці даверу на мясцовым узроўні, аднак служыць арыенцірам магчымага неканфліктнага развіцця падзеяў і можа станоўча ўплываць, у тым ліку, і на мясцовыя супольнасці.

Прыкладам непрапастуляванага дыялогу могуць служыць ініцыятывы галоўнага рэдактара газеты Адміністрацыі прэзідэнта «СБ» Паўла Якубовіча. У прыватнасці, ён заявіў што да гадавіны масавых расстрэлаў НКУС у Менску і на свята Дзядоў (2 лістапада) будзе арганізаваны вялікі суботнік, на які запрашаюцца ўсе: будуць і прафсаюзы, і маладзевыя арганізацыі. Хацелася б, каб і «Малады фронт», і іншыя далучыліся, будзе асобны зварот, заявіў Якубовіч.

Пазней галоўны рэдактар «Советской Белоруссии» выступіў з заявай, у якой адзначыў, што аддае перавагу абмяркоўванню беларускага парадку дня, а не расейскім скандальным падзеям. «Я гатовы гаварыць аб калегях Лябедзьку, Статкевічу і іншых з нашмат большаю цікавасцю, чым аб гісторыях Сабчак, нараджэнні або гібелі нейкіх зорак ў Расіі. Мы павінныя ў рэшце рэшт разумець, што мы краіна».

Дадзеныя заявы аднаго з галоўных ідэолагаў Аляксандра Лукашэнкі, з аднаго боку, тлумачацца

ўзростам, рэдактару «СБ» 71 год і ён можа дазволіць сабе заявы, на якія ніколі не адважацца маладзейшыя калегі. З іншага боку – на ідэалагічным узроўні ідзе (магчыма інтуітыўнае) усведамленне неабходнасці эмацыянальнай разрадкі, якая спрыяла б ажыўленню грамадска-палітычнай сітуацыі ў краіне. Пошук агульных падыходаў і магчымага дыялогу паміж палітычнымі элітамі і контрэлітамі непасрэдна не закранае суполкі №2 і №3 з нашай мадэлі. Аднак такое развіццё падзеяў палепшыць эмацыянальны фон і будзе садзейнічаць зніжэнню рызыкаў развіцця канфрантацыйных сцэнароў.

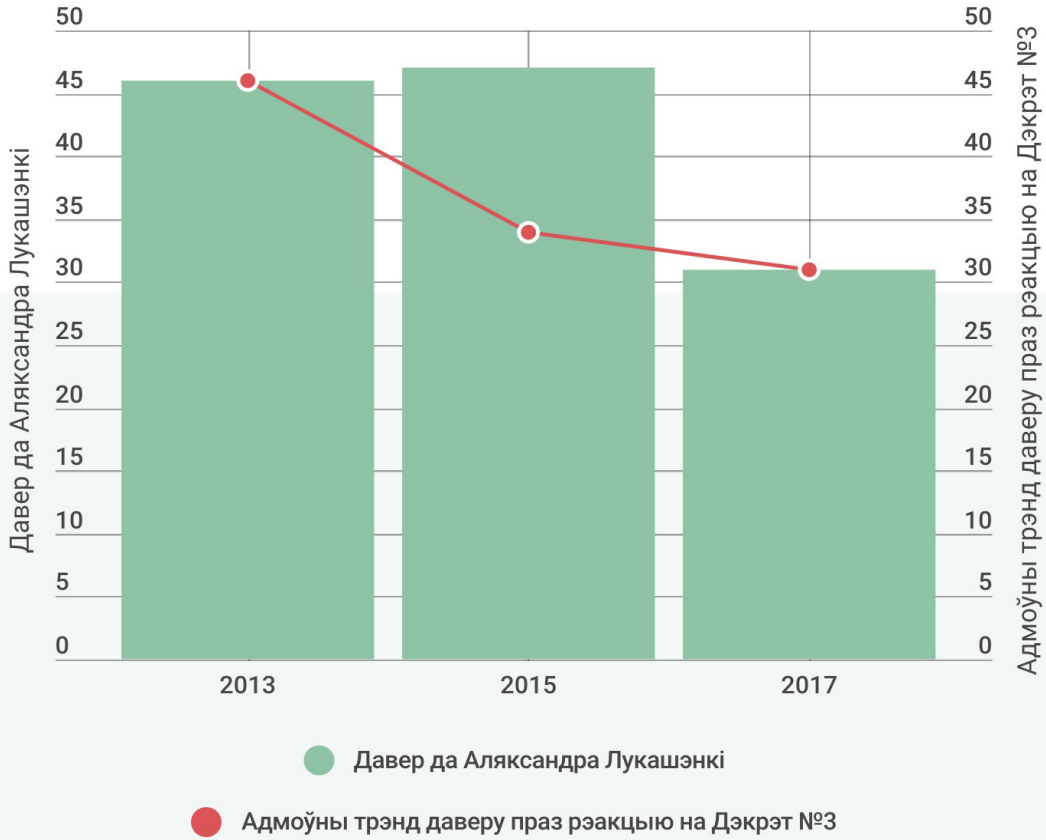
Даведачная інфармацыя

Дэкрэт прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 3 «Аб папярэджанні сацыяльнага ўтрыманства», больш вядомы як дэкрэт аб дармаедстве – дэкрэт, падпісаны прэзідэнтам Беларусі Аляксандрам Лукашэнкам 2 красавіка 2015 года. Асноўная мэта дэкрэту палягала на імкненні дзяржавы кампенсаваць выдаткі на сацыяльныя паслугі, якія былі аказаныя грамадзянам, якія ў сваю чаргу не плацілі падаткі, ці плацілі іх не ў поўным памеры. Паведамлялася, што сума збору на фінансаванне дзяржаўных выдаткаў будзе невялікаю. На практыцы сума збору склала парадку USD 200.

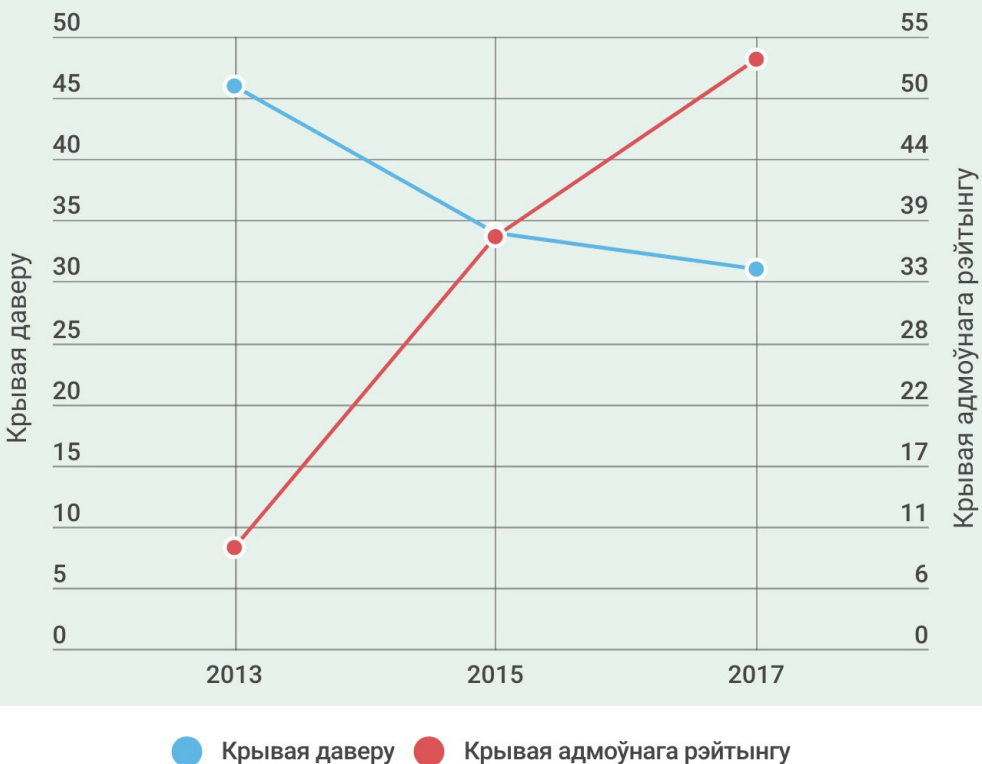
Падатковыя органы накіравалі каля 470 тысяч паведамленняў на выплату збору за «дармаедства». 20 лютага 2017 году скончыўся крайні тэрмін выплаты збору. Падатак заплацілі толькі 54 тысячы чалавек, што склала каля 11,5% ад усіх грамадзянаў, якія атрымалі паведамленне. У бюджэт паступіла BYR 16.3 мільёна рублёў.

9 сакавіка 2017 года Лукашэнка прыпыніў дзеянне дэкрэту да 2018 года, выступіўшы з заяваю аб тым, што чыноўнікі выконваюць яго «агідна і безадказна», і што дэкрэт патрабуе карэкціроўкі.

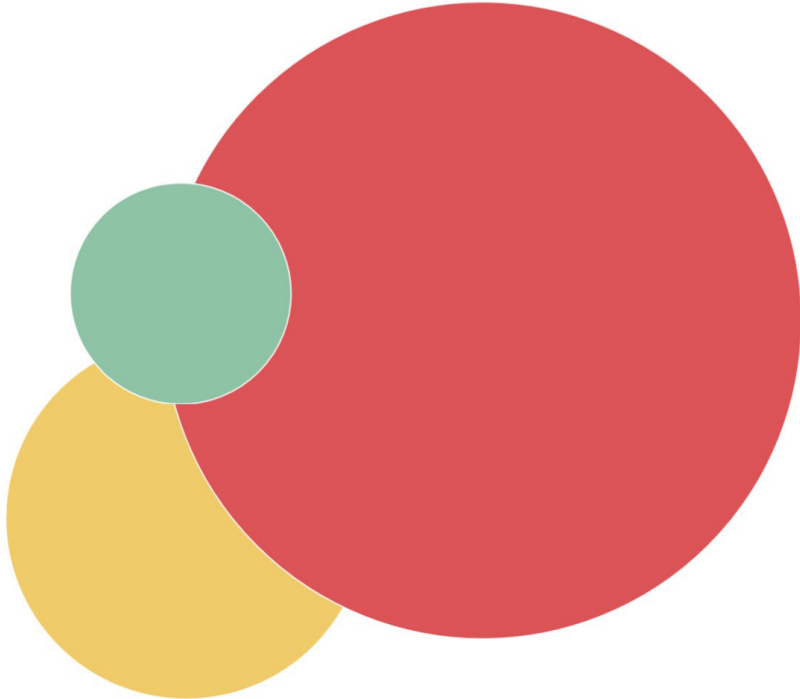
Рэйтынг даверу да Аляксандра Лукашэнкі

Рэйтынг даверу і адмоўны рэйтынг Аляксандра Лукашэнкі праз рэакцыю на Дэкрэт №3

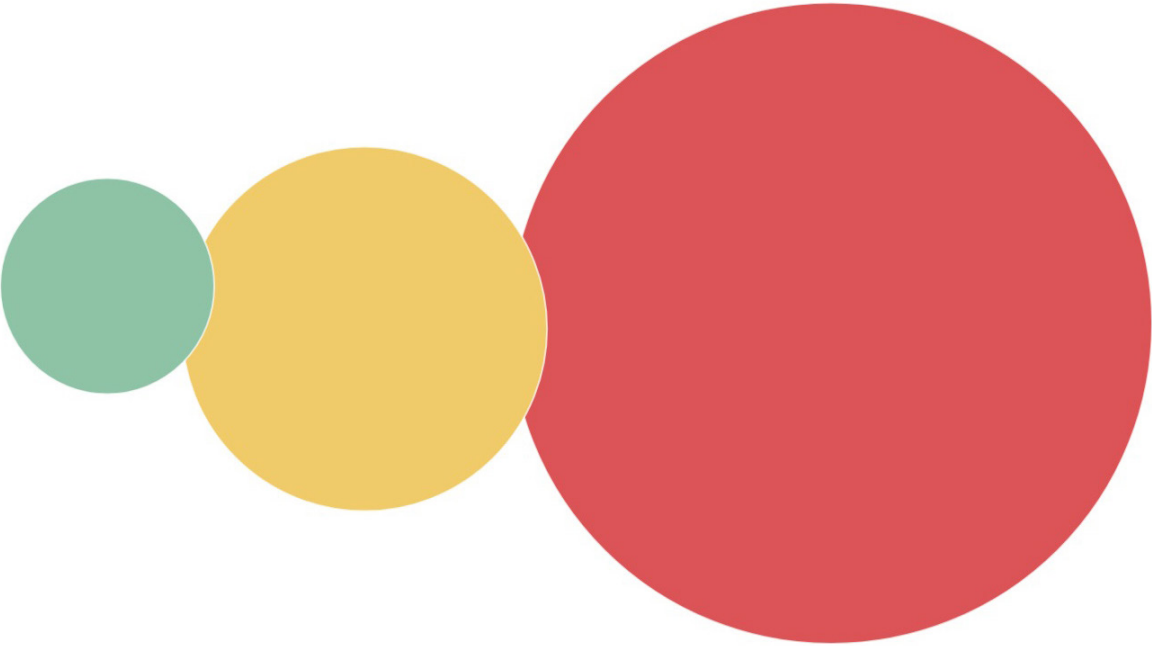

Мадэлі супольнасцяў у канфліктным стане

● Супольнасць №1 ● Супольнасць №2 ● Супольнасць №3

Мадэлі супольнасцяў у спакойным стане

● Супольнасць №1 ● Супольнасць №2 ● Супольнасць №3